

211. levél

Niccolò Machiavelli levele Francesco Vettorinak

S. Andrea in Percussina¹, 1513. augusztus 10.

A Szentatya pártfogoltjának, a nagyrabecsült Francesco Vettori Nagykövet Úrnak

Nagyrabecsült Nagykövet! Ön nem akarja, hogy ez a szerencsétlen francia király visszaszerezze Lombardiát, én viszont akarom. Kétlem, hogy az Ön nem akarása és az én akarásom alapja ne egyazon természetes affekció vagy szenvedély lenne, mely Önnel nemet, velem pedig igent mondat. Ön azzal tiszteli meg *nemet*, hogy rámutat, a békekötés nehezebbé válhat, ha a király visszatér Lombardiába, én viszont, hogy megtiszteljem *igenemet*, rámutatok, hogy ez nem igaz, és hogy a béke megkötése az általam mondott úton sokkal biztosabb és szilárdabb.

Nézzük ismét a részleteket, s hogy ötödikei levelére is válaszoljak, el kell mondanom, egyetértek Önnel abban, hogy Angliának furcsának fog tűnni, hogy miután annyi előkészület után megérkezik Franciaországba, nyomban vissza is kell vonulnia onnan. Így aztán igen nagyra kell lennie a szükségnek, mely számára e visszavonulást diktálja. Úgy véltem, eléggé szükséges indok lehet, ha Spanyolország és a pápa kényszeríti rá, és úgy ítéltem, s ítélem most is, hogy míg egyrészt Anglia számára nehéznek tűnhet e vállalkozás, másrészt – látván amaz kettő határozott akaratát – könnyen rá lehet venni majd, hogy megtegye. S ha netán elégedetlenség marad nyomában, helyénvalónak találom azt, hiszen a francia király annál inkább gyenge lenne, illetve maradna, minél tovább vergődne az ellenséges vagy gyanakvó angolok és svájciak között, s nem hogy mások tulajdonának meghódítására nem gondolhatna, de még mások segítségét kellene kérnie, hogy a saját területeit megtarthassa. Ez esetben a spanyol király minden szándéka valóra válna, mert úgy hiszem, a saját tartományainak biztosításán túl arra is gondolhatna, miként maradhatna serege továbbra is Itália kakasa. És bizony az maradna, mivel a franciák Anglia gyanakvása és a németek ellenségeskedése miatt nem tudnának tekintélyesebb sereget küldeni Lombardiába, így mindenképpen a spanyol csapatok segítségére szorulnának. Nem látom, mi okból lennének egyedül a svájciak képesek térdre kényszeríteni az angolokat. Tekintve ugyanis, hogy szegények és nem határosak Angliával, Franciaországot legfeljebb csak zsoldosokként szolgálnák, vagy lennének hajlandó szolgálni. A franciáknak ezért fizetni kellene őket, még hozzá magas áron, miközben fizethetnék a német

¹ Machiavelli vidéki birtoka, ahová családjával visszavonul Firenzéből.

zsoldosokat is, nagyobb hasznot húzva belőle, s Anglia ugyanúgy retteghetne miattuk. És ha azt mondaná nekem most, hogy Anglia elintézheti, hogy a svájciak Burgundiánál megtámadják Franciaországot, azt válaszolnám: ez valóban árthat Franciaországnak, ám ha azt akarjuk, hogy Anglia letegyen szándékáról, olyan megoldást kell találni, hogy az veszélyes legyen számára. Mindazonáltal azt nem akarnám, hogy Spanyolország és a pápa fegyvert ragadjanak ellene, hanem inkább, hogy fordítsanak hátat és mutassák meg neki, hogy a Franciaország ellen vívott háború oka az Egyház iránti tisztelet volt, és most, hogy a francia király elállt a szándékától, hogy az Egyház érdekeinek kárt okozzék, már ők sem akarnak kárt okozni neki. Így aztán meggyőződésem, hogy a leghatásosabb gyógyír Anglia számára az azonnali visszavonulás lenne, mert – ahogy már többször is mondtam – franciaországi vállalkozása meglehetősen kétkedésre adott s ad okot. Ráadásul Angliának gondolnia kell arra is, hogy ha eljön a csata napja, s elveszíti azt, vele veszítheti a királyságát is, mint Franciaországgal esett meg egykoron. Ha pedig Ön azt mondaná: Anglia küld majd bőségesen pénzt a németeknek, hogy aztán Franciaországot rajtuk keresztül egy másik sereggel támadtassa meg, nos, véleményem erre vonatkozóan továbbra is az, hogy pénzt büszkeségből vagy dicsőség miatt, de inkább a saját népére költi majd. Ezen kívül, a császárnak küldött pénz csak ablakon kidobott pénz volna, hiszen a svájciak túl sokat akarnának. Hiszem továbbá, hogy Spanyolország és Franciaország között könnyen létrejöhet a bizalom, mert Spanyolorzágnak nem származna haszna abból, ha ily módon tenné tönkre a francia királyt, míg Franciaország próbáját látná annak, ahogy a spanyol király a legnagyobb veszély közepette felhagy a fegyverekkel, sőt még inkább nőne a franciák belé vetett bizodalma, ha neki köszönhetően visszakapnák Lombardiát. Az újonnan támadt jótétemények pedig elfeledtetik a régi sérelmeket. Másfelől Spanyolorzágnak nincs semmi félnivalója egy beteges, öreg, megfáradt királytól, aki egyikben kételkedve, másiknak ellenségeként, az angolok és németek között őrlődik. Még arra sem lenne szüksége, hogy a pápa hatalma védje meg, elegendő lenne, ha ezt az ellenséges viszonyt táplálná. Így aztán eme békekötés tekintetében nem látok nagyobb veszélyt az általam előtárt megfontolások alapján, mint az Ön által feltártakban, sőt ha van valami előnye, akkor az én megfontolásaim értelmében van. Másrésztől nem látok semmi biztonságot az Ön érvelésének szemszögéből, sokkal inkább az enyémből, ha egyáltalán van biztonság e mostani idők viszontagságaiban.

Aki viszont látni szeretné, hogy egy béke tartós-e vagy biztos-e, többek között meg kell vizsgálnia azt is, hogy kik az elégedetlenek miatta, valamint azt, hogy elégedetlenségüknek milyen következményei lehetnek. Ha az Ön békéjét vizsgálom, akkor Angliát, Franciaországot és a császárt látom elégedetlennek, mivel egyikük sem érte el a célját. Az én békém esetében Anglia, Svájc és a császár

maradna elégedetlen, ugyanazon oknál fogva. Az Ön elégedetlenkedői könnyen Itália és Spanyolország vesztét okozhatják, mivel rögtön azután, hogy a béke megkötött, s bár Franciaország jóváhagyta és Anglia sem ellenkezett, egyik fél is és másik fél is meg fogja változtatni célját s szándékát: Franciaország vissza akar majd térni Itáliába, Anglia pedig Franciaországot akarja leigázni, s e közben bosszúból Itália és Spanyolország ellen fordulnak. A józan ész azt diktálja, hogy egy második egyezsége lépjenek egymás között, mely garantálja, hogy mikor Franciaország felfedi magát, céljaik véghezvitele ne ütközzék semmilyen akadályba, mert a császár – ha úgy akarja – Anglia és Franciaország segítségével másnap elfoglalja Kasztíliát, majd Itáliát, ahová ismét beengedi a franciákat. Így aztán egy pillanat alatt ők hárman felkavarhatnak és romba dönthetnek mindent. Sem a spanyol, sem a svájci seregek, de még a pápa összes pénze sem lenne elegendő, hogy ezen áradatnak gátat vessenek, lévén, hogy azok hárman rengeteg vagyonnal és hatalmas sereggel rendelkeznek. Indokolt hát, hogy Spanyolország lássa e veszélyeket, s hogy megpróbálja elkerülni azokat bármi módon, mert e békében Franciaországnak semmi oka nincsen arra, hogy szeresse, de annál több lehetősége, hogy megtámadja őt. És ezt az alkalmat Franciaország el nem halasztaná semmi pénzért. Ha tehát Spanyolország a távoli dolgokra összpontosítja figyelmét, az nem azért van, mert egyetért e békével vagy végrehajtja azt, hanem, mert egy olyan másik béke születhet, mely a későbbiekben még nagyobb és veszélyesebb háborút okozhat. Ha viszont olyan békeszerződés születne, melyről én írtam Önnek, s amelyben Anglia, Svájc és a császár maradnának elégedetlenek, ezek az elégedetlenkedők nem tudnának sem oly természetes módon egyesülni, sem oly könnyen megtámadni a többi szövetségest. Mert Franciaország a hegyeken innen és a hegyeken túl mindig is sorompót jelentene, és a többiek segítségével oly fokú ellenállást alkotna, hogy a szövetségesek biztonságban lennének, amazok pedig nem kezdenének semmilyen vállalkozásba, látván a nehézségeket. Ily módon semmi sem merülne fel, mely a szövetségeseknek egymás iránt kétkedésre adna okot, tekintve, hogy mindegyikük – ahogy már többször is írtam – teljesülve látná a saját szándékát, az ellenséget pedig oly hatalmasnak és oly veszélyesnek, hogy az őket egymáshoz láncolva tartaná.

Az Ön által javasolt békében még egy súlyos veszély leselkedik Itáliára. Eszerint minden alkalommal, mikor hagyják, hogy Milánó élére gyenge herceg kerüljön, Lombardia tulajdonképpen nem ezen herceg, hanem a svájciak uralma alatt lenne. És azon számos alkalommal, amikor az Ön békéjének három elégedetlenkedője nem mozdul, úgy gondolom, túlságosan is sokat nyom a latban a svájciak eme közelsége, ezért érdemes lenne sokkal jobban számolni vele, mint amennyire teszik most. Önnel ellentétben azt sem hiszem, hogy azért nem akarnak mozdulni a svájciak, mert tisztelik Franciaországot, vagy mert Itália másik

fele ellenük fordulna, s még csak azt sem gondolnám, hogy megelégednének egy gyors rajtaütéssel, aztán elmennének csendesen. Először is – miként fentebb mondtam – Franciaország bosszút állna, és mert egész Itáliától sértést szenvedett, örömét lelné, ha láthatná romokban heverni vetélytársát. Ezért titokban pénzelni fogja a svájciakat, s táplálja a tüzet, semhogy más utat keresne. Ami a többi olasz egyesülését illeti, nevetnem kell! Először is: soha nem jöhet létre itt olyan egység, mely bármi jót hozhat. De ha mégis egyesülnének Itália fejei, semmire sem mennének vele, hisz' nincs a spanyolokén kívül egyetlen más sereg sem, mi érne akár egy garast, azok pedig túlságosan kevesen vannak ahhoz, hogy kezdeni lehessen velük bármit is. Másodsorban mert a farkok nem egyesült a fejvel: hamarabb lesz, hogy egymással versengve dobja oda magát a svájciaknak ez a generáció, mint hogy valami véletlen folytán lépésre szánja el magát.²

Ami azt illeti, hogy a svájciaknak elég lenne egy gyors rajtaütés, aztán mehetnének is, a válaszom a következő: ne dédelgesse sokáig ezt az ötletet, s másokat se biztasson, hogy ilyen s hasonló álmokat ringassanak, hanem arra kérem, hogy tekintse úgy az emberek dolgait, ahogyan azok mindig is fejlődnek, és ahogyan a világ hatalmai, különösképpen pedig a köztársaságok alakulnak. És akkor látni fogja majd, hogy az emberek előbb megelégszenek azzal, ha meg tudják védeni magukat és önmaguk urai lehetnek, később meg már arra vágynak, hogy megtámadjanak másokat, mert másokon is uralkodni akarnak. A svájciak megelégedtek először azzal, hogy megvédték magukat az osztrák hercegtől, s ez a siker megbecsülést hozott nekik hazájukban; aztán megelégedtek azzal, hogy megvédték magukat Károly hercegtől, s ez már hazájukon kívül is nevet szerzett nekik. Megint később már másoktól szedtek hadisarcot, hogy fiataljaikat a harcban tudják tartani, s tovább tudják növelni dicsőségüket. Ez még nagyobb nevet szerzett nekik, még bátrabbakká tette őket, hiszen több tartományt és többféle embert is megfigyeltek és megismertek, s így lelkükben elültetődött a túlzott törekvés szelleme és a vágy, hogy értük harcoljanak. Pellegrino Lorini is mesélte nekem, hogy Pisa felé menet gyakran elmélkedtek Beumontéval seregük erényein, melyet hasonlatosnak találtak a rómaiakéhoz, és azon, hogy ki tudja, egy napon nem válnak-e majd ők is oly hatalmassá, mint egykoron Róma; és büszkélkedtek, hogy Franciaország minden addigi győzelmét nekik köszönhette,

2 A *Fejedelem* sokat vitatott zárófejezetében ezzel szemben Machiavelli nem csak hogy lehetségesnek tartja Itália egységét, hanem olvasóit megszólítva így fogalmaz az istenhez könyörgő Itáliával kapcsolatban: „Nézzétek, mennyire kész egy zászlót követni, csak legyen, aki felemelje.” (*A Fejedelem*, ford. Lutter Éva, Bp. 1994, 134.) Arról a tényről, hogy szerzőnk e megnyilatkozását leginkább a Mediciek felé megnyilvánuló hízélgés vezette, nem csak az utolsó fejezet erős retorizáltsága (szemben a teljes mű argumentatív stílusával) tesz tanúbizonyságot, hanem e levél fenti sorainak szarkazmusa is.

meg hogy bizony nem tudják, egy nap miért ne harcolhatnának a saját javukért. Most érkezett az alkalom, és meg is ragadták azt: azzal az indokkal, hogy a jelenlegi herceget hatalmába visszahelyezzék, betörték Lombardiába, valójában azonban ők lettek a hercegek³. Az első adandó alkalommal mindent az uralmuk alá fognak hajtani, kiírva Lombardia hercegeinek egész nemzetségét és összes nemességét. Második lépésként – szintén maguk érdekéért – végigsöpörnek egész Itálián, s az eredmény ugyanaz lesz. Ezért hát úgy zárnám fejtegetésem, hogy bizony a svájciak nem elégednének meg a gyors rajtaütéssel, hogy aztán szépen haza menjenek, hanem, igenis, nagy a félnivalónk tőlük!

Tudom, hogy véleményem ellentmond az emberek természetes gyarlóságának: először is a napról napra való élés vágyának; aztán annak, hogy nem hisznek abban, hogy bizony megtörténhet az, ami még sosem volt; végül, hogy mindig egyféleképpen mérnek fel egy embert. Ezért hát nincs senki, aki azt tanácsolná, hogy távolítsuk el a svájciakat Lombardiából, helyezzük vissza a franciákat oda, mert nem akarnák kitenni magukat azoknak a veszélyeknek, melyeken bizonyosan keresztülmennének, ha megkísérelnék azt; és nem hisznek az eljövendő bajokban, ahogyan nem gondolják azt sem, hogy Franciaországban bízhatnának. Barátom, ez a német folyó olyan széles, hogy igen széles gátra van szükséges korlátokban tartani!⁴ Ha a franciák soha nem jártak volna Itáliában, és ha Ön ne tudná annyira, mily arcátlanok, önelégültek, s mennyi sarcot szednek – hisz ezek azok a megfontolások, melyek most elhatározásában visszatartják –, akkor már rég maga rohant volna hozzájuk, hogy könyörögve kérje őket, jöjjenek Lombardiába. Most kell az áradatnak gátat vetni, mielőtt még a svájciak gyökeret vernének ebben az államban, és megtapasztalnák az uralkodás édes ízét. Ha itt ragadnak, egész Itália darabokra hullik, mert mindenki, aki elégedetlen, a kegyüket fogja keresni, hogy nagyságukat kihasználva rajtuk felkapaszkodhasson, miközben másokat eltapos. Én csak tőlük félek, és nem tőlük és a császártól – ahogyan azt Casa írta Önnek –, még ha könnyen egyesülni tudnának is. Mert ahogyan a császár örvendett, hogy a svájciak lerohanták Lombardiát és Milánó urai lettek, ami sehogyan sem tűnt ésszerűnek azon okokból kifolyólag, miket Ön is megírt nekem, ugyanígy minden ésszerű ok nélkül ez utóbbiak is örvidenének, ha a császár némi előmenetelre tenne szert Itáliában.

Nagykövet uram, inkább csak azért írok Önnek, hogy eleget tegyek kívánságának, mintsem azért, mert tudnám, mit kell mondanom. Ezért arra kérem, hogy ha azt szeretné, hogy e súlyos ügyekben szilárd véleményem legyen, legkö-

3 Massimiliano Sforza 1512-ben erőteljes svájci katonai támogatással lesz Milánó hercege.

4 A német folyam áradatának metaforája esetében nehéz nem felidézni a szerencse áradatának képes leírását a Fejedelem 25. fejezetében.

zelebbi levelében tájékoztasson arról, hogyan állnak a világ dolgai, mit cselekszenek, mit remélnek és mitől félnek, hiszen ellenkező esetben csak egy szamár testamentumát venné időről időre kézhez, vagy valami Biancaccinóhoz hasonló dolgot. Ajánlom magam.

1513. augusztus 10. napján.

Niccolò Machiavelli a birtokáról
(Horváth Viktória fordítása)